

Tikėjimo reikšmė suaugusio žmogaus ugdymui ir saviugdai

Straipsnyje analizuojamas suaugusiųjų požiūris į tikėjimo reikšmę gyvenime. Akcentuojamos ugdymo ir saviugdos galimybės vesti į tikėjimą ir stiprinti jį ne tik vaikystėje ar ankstyvoje jaunystėje, tačiau bet kokiame amžiaus tarpsniu. Suaugusiųjų religinio apsisprendimo tema tiek teologiniu, tiek edukologiniu aspektu yra mažai tyrinėta, todėl aktuali ir tirtina. Straipsnyje pristatomos šią problematiką atspindinčios teorinės išvalgos bei empirinio tyrimo analizė

The article analyses the adult's approach to the meaning of faith in life. Emphasized are the possibilities of education and self-education in leading to faith and strengthening it not just in childhood or in early youth, but also in any age of maturity. The topic of adults' religious self-determination has been little analysed both in theological and educological contexts; therefore, it is urgent and subject to researches. The article presents theoretical insights reflecting this topic as well as analysis of empirical research.

Įvadas

Analizuojant tikėjimą edukaciniu aspektu pripažįstama, jog pasaulėžiūriniai žmogaus apsisprendimai nėra nekintantys. Vykstant asmenybės raidai, jie evoliucionuoja, keičiasi didėjant gyvenimo patirčiai.

Įprasta kalbėti apie religinį ugdymą, jo tikslus, uždavinius, metodus pedagoginiame kontekste, kai sprendžiami vaikų, bręstančios jaunosios kartos dorovinio tapimo klausimai. Kai nagrinėjama pedagogų veikla, pirmiausia mąstoma apie tikybos mokytojų, klasių vadovų auklėjamąjį poveikį ugdytiniam. Lietuvoje šia problema domisi ir daug vertingų darbų yra paskelbusios V. Aramavičiūtė¹, S. Dzenuškaitė², E. Martišauskienė³, V. Vainilavičiūtė⁴, kiti autoriai. Teorinius religinio auklėjimo, krikščioniškosios pedagogikos pagrindus įtaigiai yra atskleidę L. Jovaiša⁵ bei O. Tijūnėlienė⁶. Tačiau suaugusiųjų religinio ugdymo ir saviugdos klausimai mokslinėje literatūroje iškyla tik epizodiškai. Jaunų suaugusiųjų – studentų – galimybės plėtoti religinį pažinimą

apžvelgtos A. Karaliūtės⁷, E. Federavičienės, A. Baniulio⁸, K. Žemaičio⁹ straipsniuose. Tačiau tyrimų, analizuojančių įvairaus amžiaus suaugusiųjų religinį apsisprendimą, religinį pažinimą stokojama. Žinant, jog asmenybės brendimas vyksta visą sąmoningą žmogaus gyvenimą, aktualu patyrinėti šią andragoginę problemą.

Mūsų tyrime itin svarbus *ugdymo* bei *saviugdos* aspektas. Sprendžiama problema, kokią vietą užima tikėjimas įvairaus amžiaus suaugusiųjų gyvenime ir kaip tikėjimo pažinimą gali įtakoti ugdymo bei saviugdos procesai. Atlikus problemos analizę, įmanoma tyrinėti edukologų, andragogų veiklos specifiką, socioedukacinę pagalbą dirbant su suaugusiais žmonėmis religinio ugdymo ir saviugdos srityje.

Tyrimo objektas – tikėjimas suaugusiųjų ugdymo ir saviugdos požiūriu.

Tyrimo tikslas – patyrinėti įvairaus amžiaus suaugusiųjų nuostatas religinio apsisprendimo bei jo ugdymo ir saviugdos atžvilgiu.

Svarbiausi tyrimo uždaviniai:

– pateikti edukologinę I ir II subrendimo amžiaus tarpinių charakteristiką religinio ugdymo kontekste;

– empirinio tyrimo duomenų analizės pagrindu išnagrinėti tikėjimo reikšmę gyvenime bei požiūrį į religinio auklėjimo raišką skirtingais suaugusiųjų amžiaus tarpniais.

M e t o d a i : mokslinės literatūros analizė, lyginamoji analizė, anketinė apklausa, statistinė analizė, metaanalizė.

1. Edukologinė suaugusiųjų charakteristika religinio ugdymo bei ugdymosi aspektu

Religinis auklėjimas prasideda dar ankstyvosios vaikystės laikotarpiu šeimoje. Bendraudamas su vyresniais žmonėmis, taip pat per emocinį pažinimą vaikas įsitraukia į religinio gyvenimo vyksmą, patiria pirmąjį nesąmoningą sąlytį su Dievo buvimu ir veikimu.

Mokykliniais metais religinis auklėjimas tampa ypač susijęs su pažinimo procesu plėtra. Didelę reikšmę turi tikybos mokymas mokykloje, šeimos dalyvavimas religinės bendruomenės gyvenime.

Po audringo ir prieštaringo paauglystės laikotarpio, ankstyvosios jaunystės metais, iškyla pirmieji rimti pasaulėžiūriniai klausimai, reikalaujantys filosofinių bei teologinių argumentų. Atsakymai į juos gali nulemti jauno žmogaus religinę poziciją tolesniam gyvenimui, kuriame jam teks veikti savarankiškai ir atsakingai.

Kaip teigia prof. L. Jovaiša¹⁰, suaugusiųjų amžiuje religinis ugdymas nenutrūksta, jis įgyja kitokias formas, specifinius būdus, kuriuose svarbia „varomąją galia“ tampa ne vien auklėjimas, tačiau ir saviaukla.

Mokslinėje literatūroje, nagrinėjančioje suaugusiųjų raidą¹¹, pažymima, jog egzistuojamas visuomeninėje ir istorinėje erdvėje žmogus aktyviai kuria ir keičia šią erdvę. Visavertė savivoka, kuri įmanoma tik

suaugusiojo amžiuje, veikia žmogaus elgesį, ketinimus, siekius, nuostatas. Pasaulėžiūrinius sprendimus iškristalizuoja socialinio statuso ir socialinių vaidmenų, lyties raiškos, išsilavinimo, emocinių išgyvenimų sąlygota patirtis. Taigi visiškai įmanoma ir religinio apsisprendimo dinamika, realus ir suvoktas jo įprasminimo troškimas.

Edukologiniu požiūriu į suaugusiojo amžių vertėtų žvelgti kaip į keletą atskirų tarpinių, kurie ugdymo ir saviugdodos atžvilgiu gerokai skiriasi.

Po ankstyvosios jaunystės (17–21 metų), kai susiformuoja vertybiniai pagrindai, padedantys toliau bręsti savarankiškai asmenybei, įžengiama į pirmąjį (ankstyvąjį) subrendimo amžių, besitęsiantį apytikriai nuo 20–22 iki 35 metų¹². Tai pakankamai ilgas laikotarpis, kurio metu jaunam žmogui kyla daugybė rimtų uždavinių. Be būtinybės įgyti išsilavinimą, įvaldyti amatą ar užsitikrinti darbo vietą, susikurti buitinių gėrbūvį, apsiprešti dėl šeimyninės padėties, reikia tiesiog geriau pažinti savarankišką gyvenimą, išmokti jį gyventi patiriant kuo daugiau pažinimo džiaugsmo ir kuo mažiau nusivylimų. Tai tiesiogiai susiję su pasaulėžiūrinių nuostatų tvirtumu, su vertybių sistemoje užkoduotais dėsniais, valdančiais elgesį ir sprendimus. Religinio apsisprendimo klausimas šiame gyvenimo etape iškyla neišvengiamai, tik kiekvienam skirtingu rakursu ir skirtingu laiku. Natūraliam religiniam tapsmui, besiplėtojusiam nuo vaikystės, šis amžiaus tarpnis – tarsi sprendžiamasis laikotarpis, nes neišvengiamai reikia pasirinkti vienas ar kitas vertybes. Apsisprendusieji gyventi ir veikti pagal krikščioniškas nuostatas įsipareigoja kasdieniu buvimu liudyti priimtasias vertybes. Jų dėka iki ketvirtosios dešimties vidurio kuriama asmeninė ir profesinė karjera, ugdomos intelektualinės galios. Pastaruoju metu gerokai pagausėjo besimokančių kolegijose, studijuojančių universitetuose žmonių, pagal amžių ne tik artėjančių prie 35 metų ribos, bet ir gerokai ją peržengiančių.

Tai antrąjį subrendimo amžių išgyvenantys suaugusieji, kuris edukologiniu požiūriu laikomas dar tik vidutinio suaugusiojo amžiumi (apytikriai nuo 36 iki 60–65 metų)¹³. Vadinasi, asmenybės raida gali vykti sulaukus ir pagyvenusio amžiaus, ir net senatvės¹⁴.

Artėdami prie 40 metų slenksčio ir vėliau žmonės paprastai jau būna pasiekę aukščiausią profesinės veiklos lygį, susitvarkę šeimyninį gyvenimą, net užauginę ir besirengiantys išleisti į savarankišką gyvenimą savo vaikus. Pasaulėžiūrinius įsitikinimus šiuo gyvenimo etapu, tikėtina, nemažai koreguoja per paskutinius kelis dešimtmečius išgyventi įvykiai, patirti sukrėtimai, atradimai, laimėjimai ar nesėkmės. Įgytoji išmintis kaskart leidžia prasmingai tikrinti ir savo religinį apsisprendimą. Bendraujant su vyresniais žmonėmis, pasiekusiais didesnės dvasinės brandos, aiškėja, jog bėgant metams tikėjimo klausimų nemažėja, o priešingai – gyvenimo patirtis ir mąstymas apie tolesnę gyvenimo kelio dalį tarsi verčia jiems skirti daugiau dėmesio.

II subrendimo amžiuje religiniai išgyvenimai įgyja daugiau emocinio santūrumo, tačiau poreikiui plėtoti patį religinį pažinimą dažniau susidaro palankesnės sąlygos nei jaunystėje.

Svarbu akcentuoti, jog tikėjimo dalykus kiekvienu individualiu atveju verta tyrinėti pasitelkiant fenomenologinius parametrus. Šiuo tyrimu siekta atskleisti tik bendriausias tendencijas, liudijančias apie tikėjimo svarbą suaugusiųjų gyvenime bei patikrinti prielaidą, ar brandos amžiuje galima tikėjimą stiprinti ugdymo bei saviugdodos priemonėmis.

2. Tyrimo esmė ir metodika

2003–2004 m. Klaipėdos universiteto bazėje buvo atlikta anketinė apklausa. Duomenys gauti iš 46 respondentų. Tai I ir II kursų neakivaizdinio skyriaus studentai, KU Pe-

dagogikos fakultete studijuojantys pagal Vaikystės pedagogikos bei Edukologijos programas. Studijuojantys suaugusieji pasirinkti apklausai, nes jie yra ta suaugusiųjų populiacijos dalis, kuri natūraliai dalyvauja ugdymo ir saviugdodos vyksme ir turi nemažai asmeninės patirties, įgytos veikiant ugdymo bei saviugdodos procesams. Respondentai parinkti tikslinės atrankos būdu. Nedidelė apklausos dalyvių imtis liudija apie sudėtingą tyrimo problematiką – nedaugelis kviestųjų sutiko išsamiai ir atvirai pasisakyti tikėjimo klausimais. Atsižvelgta į tai, jog neakivaizdines studijas dažnai renkasi ne jaunuoliai, ką tik įgiję vidurinį išsilavinimą, tačiau jauni bei brandūs suaugusieji, jau turinys nemažai profesinės, darbinės ir gyvenimiškos patirties. Šiuo atveju 17–19 metų jaunuoliai, paprastai pradėdantys stacionarines studijas, laikytini intensyviai bręstančiomis asmenybėmis, kurias vis dar pakankamai stipriai įtakoja pedagoginio poveikio priemonės, studijų vyksme susipinančios su andragoginio proceso elementais.

Respondentams buvo pateiktos anoniminės uždaru, atvirų bei mišraus tipo klausimų anketos, kuriomis siekta sukaupti informaciją apie studijuojančių suaugusiųjų požiūrį į tikėjimą tiek asmenybiniu, tiek bendruomeniniu požiūriu. Kadangi analogiškų empirinių tyrimų neužfiksuota, tikėtasi sukaupti preliminarinius duomenis, leidžiančius spręsti apie suaugusiųjų požiūrį į galimybę atrasti, ugdyti, brandinti tikėjimą konkrečiu savarankiško gyvenimo etapu.

Remiantis edukologine žmogaus amžiaus tarpsnių charakteristika, dalyvavusieji tyrime pagal amžių suskirstyti į dvi lygias grupes (po 23 asmenis). I grupė – pirmojo subrendimo amžiaus respondentai (nuo 22 iki 35 metų); II grupė – vyresni suaugusieji, antrojo subrendimo amžiaus žmonės (nuo 36 iki 60 metų). Jauniausiam apklausos dalyviui – 22, vyriausiam – 56 metai. Amžiaus vidurkis I respondentų grupėje – 28,7 metų, II – 44,6 metų. Aritmetinis skirtumas

tarp amžiaus vidurkių grupėse sudaro beveik šešiolika (15,9) metų, o tai rodo, jog apklausos duomenys iš esmės atspindi dviejų skirtingų kartų požiūrį.

Pažymėtina, jog apklausoje dalyvavo 29 moterys ir 17 vyrų, tačiau nagrinėjant tyrimo duomenis neatsižvelgta į lyties, išsilavinimo, darbinės veiklos pobūdžio, šeimyninės padėties kategorijas. Taip pat tyrime nesiekta išskirti vien tik katalikų tikyba išpažįstančius respondentus. Prioritetas teiktas bendrųjų asmens apsisprendimų religiniais klausimais analizei.

3. Tyrimo duomenų analizė ir interpretacijos

Siekiant suvokti asmens pasaulėžiūrinio apsisprendimo bei pasirinkimo motyvus, būtina patyrinti esmines prielaidas, vedančias į tvirtas nuostatas. Kadangi tyrimo subjektas suaugę žmonės, tikėtina, jog jų apsisprendimą tikėjimo atžvilgiu lėmė vaikystės, paauglystės, ankstyvosios jaunystės metai, praleisti prigimtinėje šeimoje. Būtent tėvų šeimoje išpažįstamos nuostatos, vertybės daugeliu atvejų tampa grindžiamosiomis kuriant savarankišką gyvenimą. Respondentų teiraujantis, koks yra jų pačių bei jų šeimos santykis su religija, išsikristalizavo keturi pasirinkimų variantai:

1 variantas – visa šeima yra praktikuojantys tikintieji;

2 variantas – tėvai yra (buvo) praktikuojantys tikintieji;

3 variantas – save laikome tikinčiais, bet Bažnyčios gyvenime dalyvaujame retai;

4 variantas – esame netikintys (ateistai).

Išsiskyrė kai kurios pozicijos amžiaus grupėse. I grupės 8,7 proc. respondentų rinkosi 1 atsakymo variantą, 17,4 proc. – 2 variantą, 69,6 proc. – 3 variantą, 4,3 proc. – 4 variantą. II grupės 30,4 proc. respondentų rinkosi 1 variantą, 17,4 proc. – 2 variantą, 43,5 proc. – 3 variantą, 8,7 proc. – 4 variantą.

Bene ryškiausi skirtumai skirtingose amžiaus grupėse – šeimų apsisprendimas tikėjimo klausimais. Trečdalis vyresnių, brandesnio amžiaus žmonių teigia, jog visa jų šeima aktyviai išsako savo religinį apsisprendimą. Tuo tarpu jaunesnių respondentų grupėje toks pasirinkimas daugiau nei trigubai mažesnis. Ši pozicija liudija apie aiškius religinio apsisprendimo skirtumus tarp mūsų visuomenėje gyvenančių kartų. 2 varianto pasirinkimas iliustruoja prielaidą, jog tėvų įtaka pasirenkant svarbiausias gyvenimo vertybes tolygi skirtingame amžiuje. Tačiau matyti ir tai, kad tėvų puoselėtos filosofinės nuostatos palyginti menkai išlaikytos vaikų šeimose (tėvai buvo praktikuojantys tikintieji, o vaikai renkasi jau kitokią poziciją).

Teigiančių, jog yra netikintys ar laikosi ateistinių nuostatų, tik keletas (4 variantas). Tačiau ši atsakymą pateikę respondentai išsako aiškia pozicija, vadinasi, vadovaujasi kokia nors kita, kad ir nekrikščioniška filosofija, nėra apsisprendę.

Daugiausia abiejose amžiaus grupėse žmonių, kuriuos būtų galima apibūdinti kaip „pusiau tikinčius“. Be abejo, tikėjimo klausimais galimi tik du pasirinkimai – teigiamas arba neigiamas. Tačiau visuomenėje (kaip rodo ir šio tyrimo duomenys) vyrauja savotiška „pusinė“ pozicija. Ji neretai pasireiškia tuo, jog žmonės yra priėmę vieną ar kelis sakramentus, laikosi tam tikros tradicijos bei sąmoningai priskiria save vienai ar kitai konfesijai, tačiau šį priklausymą išgyvena pasyviai – retai arba tik išskirtiniais atvejais (sutuoktuvių, krikštynų, laidotuvių) lankosi bažnyčioje, nedalyvauja bendruomenės veikloje. Pažymėtina ir tai, kad jaunesnio suaugusiųjų amžiaus grupėje tokių asmenų yra 1,5 karto daugiau. Vadinasi, visuomenėje ryškėja pasyvių tikinčiųjų daugėjimo tendencija. Šiuo atveju aiškėja idėja *ugdyti* religinio apsisprendimo ir išpažinimo poreikį tarp suaugusių, ypač jaunų suaugusių.

Respondentų klausiant, ką tikėjimas reiškia tikinčiam žmogui, abiejose amžiaus grupėse išryškėjo 5 svarbiausios kategorijos: ramybė, pasitikėjimas, viltis, stiprybė, vertybės.

Tarp I ir II grupėse išsakytų minčių esminio skirtumo nėra, tačiau vyresniųjų respondentų atsakymuose galima išvelgti daugiau tradicinio, liaudiškojo požiūrio elementų. Pavyzdžiui:

– „tikėjimas susijęs su baime nusikalsti Dievui“;

– „padeda įveikti nelaimės, išvengti likimo smūgių“ (kalba autentiška – aut. past.).

Tuo tarpu jaunesnių žmonių atsakymuose išterpęs tam tikras filosofinis pradas, pvz.:

– „tikėjimas teikia viltį, kad žmogaus gyvenimas žemėje nesibaigia, todėl žmogus privalo keistis pats ir padėti kitiems vykdyti Dievo valią“;

– „tikėjimas – tai pirmas žingsnis į savęs pažinimą, nes nuo savivokos prasideda ir Dievo pažinimas“.

Dauguma tyrimo dalyvių kalba apie tai, jog tik tikinčiam žmogui religiniai išgyvenimai turi prasmę. Netikinčio asmens religija negali paveikti, nebent tiek, kiek tai yra bendrakultūrinių tradicijų dalis.

Konkretizuojant problemą, respondentų klausta, ar iš esmės imanoma suaugusiam jų amžiaus žmogui tapti tikinčiu. Atsakymai panašūs abiejose amžiaus grupėse – daugiau nei 90 proc. visų respondentų mano teigiamai. Tarp atsakusių neigiamai vyrauja nuomonė, jog subrandinus nuostatas gyventi be Dievo ir staiga brandžiam amžiuje jas pakeitus, tai reikštų savotišką veidmainystę. Šią mintį lydi požiūris, kad visi religiniai nusistatymai turėtų ateiti iš vaikystės – „kaip tėvai mokė“.

Tvirtinantys galimybę įtikėti bet kokiame amžiuje, savo nuomonę argumentuoja įvairiai, tačiau ypač išsiskiria keletas motyvų grupių: liga, nelaimė, artimo žmogaus mirtis; esminis gyvenimo įvykis, lūžis, sukrėtimas; kito tikinčiojo pavyzdys; stebuklas.

Pastaroji kategorija išsakoma daugelyje anketų. Darytina prielaida, jog apibūdinimas „stebuklas“ iš esmės apima ir kitas tris vyraujančias nuostatas. Nemažai suaugusiųjų įsitikinę, jog Dievo valia žmogaus gyvenime gali veikti ir išsipildyti netikėtai, neracionaliai. Kita vertus, išvardyti motyvai akivaizdžiai rodo, kad tikėjimo įgijimas ne visada traktuojamas kaip savaiminis, dvasinių pastangų nereikalaujantis vyksmas. Apklaustieji pabrėžia būtinybę patirti tam tikrą dvasinį „perversmą“, kitaip tikėjimo išpažinimas nelaikomas visiškai nuoširdžiu ir natūraliai išgyventu.

Pagal studentų atsakymus, ar tikėjimą imanoma (iš)ugdyti, daugiau teigiamų galimybių išvelgiame vyresniojo amžiaus grupėje. I respondentų grupėje atsakymą „taip“ pasirinko 73,9 proc., o antroje – 95,7 proc. Atsakymą „ne“ pasirinko 4,3 proc. pirmosios grupės respondentų ir nė vienas iš antrosios grupės. Atsakymą „iš dalies“ pasirinko 17,4 proc. pirmosios grupės respondentų ir 4,3 proc. antrosios grupės respondentų.

Pažymėtina, kad II grupės dalyviai, t. y. vyresni nei 35 metų amžiaus žmonės, tvirtčiau reiškia savo poziciją. Tarp jaunesniųjų yra daugiau manančių, jog tikėjimą galima ugdyti „iš dalies“. Paprastai tai susiję su elementariomis religijos srities žiniomis, tačiau niekaip neatspindi asmens apsisprendimo paties tikėjimo atžvilgiu. Įmanoma ugdymo procese įgyti daug žinių ir išmanymo, tačiau likti neapsisprendusiam.

Taigi itin aktualu, ką ir kaip derėtų ugdyti, siekiant padėti žmogui bet kokiame amžiuje atrasti tikėjimą. Kadangi suaugusieji nepasitenkintų elementariu ugdymo turiniu, reikalinga patyrinti pačią tikinčio žmogaus sampratą respondentų požiūriu. Buitiniame lygmenyje sąvokos „tikintis“ ir „religinas“ dažnam žmogui atrodo sinonimiškos. Nors moksliniu požiūriu taip nėra, tačiau tyrimo kontekste apklausos dalyviams leista pasirinkti jiems suprantamą ir priimtina

traktuotę. Ir praktikuojantys, ir tik priskiriantys save religinei bendruomenei pirmiausia kalba apie būdo bruožus, kuriais turėtų pasižymėti bei išsiskirti tikėjimą giliai išpažįstantis žmogus. Apibendrinant abiejų amžiaus grupių atsakymus, ryškiai išsiskiria 8 pagrindinės kategorijos, nusakančios, kokias savybes reikėtų diegti žmoguje arba leisti joms visapusiškai atsiskleisti tikėjimo šviesoje: ramumas; jautrumas; teisingumas; sąžiningumas; tolerancija; nuoširdumas; pasiaukojimas; dievobaimingumas.

Išskyrus paskutiniąją ypatybę, apimančią būtent religinių išgyvenimų raišką, visos kitos savybės atspindi bendražmogiškąsias vertybes, kuriomis, pageidautina, kad pasižymėtų visi visuomenės nariai. Visos šios savybės yra išugdomos. Kita vertus, išskirtosios kategorijos leidžia spręsti, jog tikinčiam žmogui visuomenės akyse keliami ištis dideli reikalavimai – be pagrindinių bruožų anketose pateikta dar daugiau kaip 30 skirtingų tikinčio žmogaus apibūdinimų, pvz.:

– pirmenybė dvasiniams dalykams prieš materialinius;

- gebėjimas gėriu atsilyginti už blogį;
- pasižymėjimas atsakomybės jausmu;
- mokėjimas išklaustyti;
- nekonfliktiškumas;
- kraštutinumų vengimas;
- gebėjimas pripažinti savo klaidas ir pan.

II grupėje išsakyta mintis, kad tikintysis turėtų būti „truputį fanatikas“ (kalba autentiška – aut. past.), kitaip tariant – besąlygiškai pripažįstantis ir išpažįstantis tai, dėl ko kartą apsisprendė. I grupėje pastebimas kitas akcentas – jaunesni žmonės ypač norėtų išvengti veidmainiavimo, nenatūralumo, kai religinėje aplinkoje elgiamasi perdėtai dorovingai, o už jos ribų – visiškai priešingai. Dar vienas prasminis šio klausimo akcentas: anot vieno trisdešimtmečio respondento, giliai tikintis žmogus tas, kuris geba suvokti, suprasti ir išgyventi meilę – kuris moka mylėti. Ši mintis leidžia teigti,

jog tikėjimą sudaro, išpildo, realizuoja daugybė žmogaus savybių, gebėjimų, nukreiptų tiek į savo „vidų“, tiek ir į kitus žmones, visuomenę ar bendruomenę. Taigi tuo aktualesnė tampa *ugdymo* bei *saviugdų* idėja.

Suaugusiems saviugdų procesas yra veiksmingesnis nei paaugliams ar jaunuoliams. Tačiau jis prasmingas, jei yra pastiprintas tam tikru ugdymo stimulu. Ugdymas iš bendravimo. Taigi dvasinius postūmius suaugusieji gali įgyti keisdami religinių išgyvenimų patirtimi, kalbėdami apie tai. Respondentų buvo klausta, ar savo aplinkoje su bendradarbiais, giminaičiais, draugais jie diskutuoja, kalbasi religinėmis temomis. Daugiau teigiamų atsakymų pateikė vyresnieji – beveik 40 proc. pakankamai dažnai aptaria įvairius tikėjimo klausimus (jaunesniųjų grupėje tokių respondentų yra tik 26 proc.) I grupėje daugiausia tų, kurie niekada nesikalba apie Dievą, Bažnyčią, tikėjimą (~ 35 proc.). Iš pateiktų atsakymų galima pripažinti, jog religiniai klausimai negvildenami iš esmės, ugdomasis poveikis nėra vertingas, pvz.: „aptariame spaudoje skaitytus straipsnius apie bažnytinius renginius, apie kunigus“. Tačiau dažniausias komentaras, iliustruojantis suaugusių žmonių poreikį kalbėtis religinėmis temomis, tai troškimas suprasti ir išsiaiškinti, kas kelia abejones, kas iš vaikystės išlikę kaip neatsakyti klausimai. Respondentų nuomone, jie gali būti susiję tiek su elementarių kulto apeigų reikšmės nežinojimu, simbolių nesupratimu, tiek ir su bendriausiomis būties logikos ir prasmės paieškomis, kurios gyvenime aktualizuojasi žmogui bręstant.

Būtent šių klausimų sprendimas suaugusiam žmogui gali būti lemiamas reiškiant savo religinę poziciją. Tyrimo dalyvių atsakymai rodo, kad bendroji gyvenimo branda tiesiogiai susijusi su pasiryžimu drąsiai ir atvirai reikšti savo religinį apsisprendimą.

Drąsiai ir atvirai savo įsitikinimus tarp bendraamžių reiškia 26,1 proc. I grupės respondentų ir 52,2 proc. antrosios grupės respondentų. Atsakymą „visada priklauso nuo aplinkybių“ pasirinko 43,5 proc. I grupės respondentų ir 26,1 proc. II grupės respondentų. „Kartais priklauso nuo aplinkybių“ atsakė 30,4 proc. I grupės respondentų ir 21,7 proc. II grupės respondentų. Nė vienas respondentas nepasirinko atsakymo „savo poziciją slepiu, nutyliu“.

Analizuojant vyresnių suaugusiųjų nuostatymą, sudėtinga rasti jai objektyvų paaiškinimą. Atrodytų, jog 40–60 metų amžiaus žmonės neabejotinai yra patyrę sunkumų per ilgą tarybinį laikotarpį, kai atvirai išsakyti religines nuostatas buvo tiesiog pavojinga. Tačiau neryžtinga pozicija aiškėja būtent tarp jaunesnių respondentų – daugelis jų visada arba atskirais atvejais linkę pateikti savo religinius įsitikinimus taip, kaip konkrečioje situacijoje naudingiau ar patogiau. Mūsų visuomenėje vykstantys demokratiniai procesai išvaduoja žmones nuo būtinybės savo įsitikinimus slėpti, nutylėti, o tai leidžia ieškoti būdų, kaip savąją poziciją gryninti ir stiprinti.

Svarstant galimybę ugdyti poreikį pažinti tikėjimą, vertinga aptarti kai kurias galimybes akademinėse studijose. Šio tyrimo dalyviai – suaugę žmonės, tikslingai ir sąmoningai siekiantys edukologinio pasirengimo, dirbantys ugdymo srityje, pageidaujantys tokia veikla užsiimti ar planuojantys edukologines žinias taikyti kitose visuomeninio gyvenimo sferose. Universitetinėse studijose yra galimybė sustiprinti religinį pažinimą pasirenkant specializuotus kursus, programas. Respondentų teirautasi, kokią discipliną iš trijų pasiūlytų jie pageidautų pasirinkti, siekdami sustiprinti savo įsitikinimus, patenkinti dvasinius poreikius.

I grupės 4,3 proc. respondentų rinktusi tikybos pagrindus, katechetiką. Iš II grupės ši dalyką rinktusi 26,1 proc. respondentų.

Religijų istoriją, religijotyra rinktusi 43,5 proc. I grupės respondentų ir 30,4 proc. II grupės. Kultūros, civilizacijos istoriją rinktusi 52,2 proc. I grupės respondentų ir 43,5 proc. II grupės respondentų.

Abiejose grupėse populiariausias pasirinkimas – studijuoti kultūros arba civilizacijos istoriją. Apklaustieji tai argumentuoja labai racionaliai, pvz.:

– „kultūros ar civilizacijos istorija apima visą žmonijos raidą, religiją – taip pat“;

– „religija ir kultūra neatsiejamai susijusios“;

– „tai įdomiausia ir mažiausiai nuobodi disciplina iš visų trijų“ (kalba autentiška – aut. past.).

Daugiau nei trečdalis respondentų abiejose grupėse būtų linkę studijuoti religijų istoriją arba religijotyra. Toks pasirinkimas aiškinamas noru praplėsti akiratį, įgyti daugiau žinių, informacijos, turėti galimybę palyginti. Tačiau yra pasisakymų, liudijančių apie troškimą išgryninti religinį savo apsisprendimą, siekti gilesnio jo pažinimo pvz.:

– „reikia pažinti ne tik savo tikėjimą, norint būti tikrai tolerantišku kitų atžvilgiu“;

– „įdomu sužinoti, kaip per šimtmečius vystėsi religija, kokios priežastys lėmė įvairius pasikeitimus“;

– „galbūt įsitikinčiau, kad religijos yra tik rėmas, o Dievas – vienas“.

Sudėtingiausia situacija renkantis tikybos pagrindus bei katechetiką. Jaunesnių suaugusiųjų grupėje šią discipliną rinktusi tik 1 žmogus. Vyresniųjų grupėje kiek daugiau – 6, tačiau dauguma jų dirba tikybos mokytojais, darželių su katalikų tikybos grupe auklėtojais ir pan. Įvertinant pateiktus duomenis apie tai, jog didesnioji dalis respondentų vis dėlto laiko save tikinčiais, kyla klausimas, kodėl suaugusieji taip menkai tenori giliau pažinti savo tikėjimą. Apklausos dalyvių argumentai šiuo požiūriu dažniau išreiškia pareigą (pvz., „esame katalikai, todėl turime studijuoti

katalikų tikybą“), rečiau – įsisąmonintą poreikį išgryninti savo apsisprendimą (pvz., „tikybą reiktų studijuoti, nes norisi rasti atsakymus į rūpimus klausimus“). Jau užsiminta, jog vienu ar kitų disciplinų pasirinkimas tiek tarp bręstančio jaunimo (tikyba arba etika vidurinėje mokykloje), tiek ir tarp suaugusiųjų dažnai susijęs su paties dalyko įvaizdžiu. Ypač suaugusiam žmogui, kuris dvasine prasme yra mažiau lankstus už vaiką ar paauglį, visada svarbu, kokią konkrečią naudą suteiks studijuojamas kursas, kiek jis bus patrauklus, priimtinas, suprantamas formos bei turinio atžvilgiu.

Kita vertus, suaugusieji neretai linę pasitenkinti ta padėtimi, kuri yra susiklosčiusi, neskuba jos keisti, skirdami tam intelektualinių pastangų ar laiko. Tačiau jaunesniajai kartai jie dažniausiai kelia didesnius ar bent kitokius reikalavimus negu sau. Tai matyti iš atsakymų į klausimą „Ar savo vaikus ugdote (ugdytumėte) religine dvasia?“. Atmetus tuos, kurie dar neturi vaikų ir negalėjo pasakyti, kaip juos auklėtų, absoliuti dauguma (~ 76 proc.) ugdo arba ugdytų savo atžalas pagal krikščioniškas nuostatas. Ypač tai akivaizdu II respondentų grupėje, kur teigiamą atsakymą pateikė net 91, 3 proc. visų apklaustųjų.

Tačiau pozityvus požiūris į tikėjimo reikšmę gyvenime labiau susijęs su tradicijų tąsa, kuri apsprendžia tam tikras moralines tėvų priedermes vaikams. Tai paprastai suprantama, kaip pareiga pakrikštyti, parengti Pirmajai komunijai, Sutvirtinimo sakramentui. Dažniausiai pasisakymuose minima mintis, jog net formalus tikėjimo pripažinimas pasitarnauja arba yra įsivaizduojamas kaip doros gyvenosenos garantas tol, kol žmogus „priauga“ iki sąmoningo, išgyvento įtikėjimo. Pavyzdžiui:

- „tikėjimo dalykų vaikams reikia duoti tiek, kad tradiciškai neišsiskirtų iš visuomenės“;
- „sakramentai reikalingi, o ar užaugęs bus praktikuojantis katalikas, pats nuspręs“;
- „tikėjimas nedaro nieko bloga, nes Baž-

nyčia moko ir linki tik gero“;

- „privalo kai ką žinoti dėl bendro išprusimo“;

- „užaus dvasingesni, bus dvasiškai turtingesni“.

Taigi suaugusieji, išsakydami savo, kaip tėvų, poziciją religinio ugdymo klausimais, pabrėžia darantys tam tikrą paslaugą savo vaikams, kad gyvenime jie jaustųsi saugesni ir labiau pasirengę savarankiškai veikti. Vis tik klausiant, ar tikėjimas yra privalumas ieškant žmogui savo gyvenimo tikslo, abiejose grupėse pusė respondentų buvo neapsisprendę, dvejavo. Teigiamai atsakė tik 26 proc. I grupės ir 35 proc. II grupės dalyvių. Tai rodo, jog suaugusiam žmogui, net ir turinčiam nemažai gyvenimiškos patirties, yra ištis sunku aiškiai apibrėžti tikėjimo reikšmę ir prasnę.

Vienas iš esminių klausimų, kurį žmonės svarsto savyje arba išsako viešai kalbėdami apie tikėjimo reikšmę gyvenime – kaip tikėjimas gali tą gyvenimą įtakoti, kaip jį pakeisti tiek konkretaus asmens, tiek ir žmonijos mastu? Respondentų prašyta pasvarstyti, ar gilus tikėjimas gali padėti „išgydyti“ dabarties visuomenę nuo dvasinių „ligų“ – abejingumo, pavydo, godumo, melo, puikybės ir pan. Verta pažymėti, kad didelio optimizmo neišsakyta nė vienoje apklausos grupėje. Tarp vyresnių suaugusiųjų kiek daugiau nei pusė (52, 2 proc.) linę viltis, jog tikėjimo jėga galingesnė už negatyviasias žmonijos gyvavimo apraiškas:

- „jei visa visuomenė priimtų Kristaus mokslą, išmoktų vienas kitą mylėti, tikrai būtų geriau nei yra“;

- „jei visi laikytųsi dešimties Dievo įsakymų, tai ir teisės pažeidimų visai nebūtų“;

- „tik tikėjimas, nes daugiau nėra kelių, kuriais žmogus galėtų eiti į dvasinį tobulumą“.

Jaunesniojo amžiaus grupėje pesimistinių nuostatų daugiau – virš 60 % respondentų mano, jog tikėjimo galios neužtenka

visuomenės ydoms įveikti, pvz.:

- „vien tik dvasiniai dalykai nepadės“;
- „pasaulyje per daug blogio, jis per giliai išisknijęs“;
- „nes ir pačioje Bažnyčioje dabar daug problemų“.

Viena apklausos dalyvė pateikė atsakymą, argumentuodama jį žodžiais iš Mato evangelijos (*Mt 7, 13–14*), jog pasaulis nuo dvasinių „ligų“ niekada „nepasveiks“, nes atsiverčia tik pavieniai: „Ieikite pro ankštus vartus, nes erdvūs vartai ir platus kelias į pražūtį, ir daug juo einančių. Kokie ankšti vartai ir koks siauras gyvenimas! Tik nedaugelis jį atranda“¹⁵.

Be abejo, kiekvienam žmogui tikėjimo klausimai pirmiausia yra svarbūs asmeniškai. Kalbėdami apie savo asmeninius dvasinius potyrius, susijusius su tikėjimo išgyvenimu, apklausos dalyviai vardino tas kategorijas, kurias buvo pateikę svarstydami apie tikėjimo reikšmę apskritai. Kai kurie atsakymai atskleidžia konkretaus žmogaus bendravimo su Dievu subtilumą, pavyzdžiui: „tikėjimas man neleidžia išpuikti“ arba „įpareigoja mane būti atlaidesniam“. Tyrimo duomenų analizė leidžia patvirtinti prielaidą, jog tikėjimas suaugusiojo gyvenime yra svarbus ir tada, kai žmogaus sąmonėje jis turi aiškią kryptį, ir tada, kai vyksta svarbiausių žemiškosios būties vertybių paieška bei atranka.

Išvados

Edukologiniu požiūriu socialiai veiklūs suaugusieji skirstytini į ankstyvojo ir vidutiniojo subrendimo amžiaus grupes, kurių atstovų, dalyvavusių tyrime, nuostatos tikėjimo klausimais pakankamai skiriasi. Galima teigti, jog apklausos duomenys atspindi dviejų kartų požiūrį.

Nors dauguma suaugusiųjų teigia priklausantys religinei konfesijai, tačiau tik nedaugelis yra praktikuojantys tikintieji.

Vyrauja gyvenimo būdas, kai Bažnyčios ir bendruomenės veikoje dalyvaujama retai arba visai nedalyvaujama. Tokių žmonių ypač daug jaunesnių suaugusiųjų grupėje.

Tarp pagrindinių dalykų, kuriuos suaugusiam žmogui gali duoti tikėjimas – ramybė, pasitikėjimo jausmas, viltis, dvasinė stiprybė bei vertybių suvokimas. Tačiau šias ypatybes gali patirti tik giliai tikintys žmonės, o netikinčių, anot respondentų, religiniai išgyvenimai nepasiekia.

Suaugusieji pripažįsta poreikį kalbėtis, diskutuoti religinėmis temomis tiek aiškinantis sunkiau suprantamus religinių apeigų elementus, simbolikos reikšmę, tiek sprendžiant esminius būties prasmės klausimus. Šioje plotmėje religinio pažinimo siekiantiems žmonėms būtų reikalinga ir naudinga subtili socioedukacinė pagalba.

Visuomenėje veikiant demokratiniam procesams, dauguma suaugusiųjų nebando savo religinių įsitikinimų slėpti. Tačiau vyresnio amžiaus žmonės dažniau juos išsako drąsiai ir atvirai, o jaunesni labiau linkę prisitaikyti prie situacijos, elgtis pagal konkrečias aplinkybes.

Pozityvus požiūris į tikėjimo reikšmę gyvenime vis tik labiau susijęs su tradicijų tąsa, kuri tėvus įpareigoja atlikti tam tikras religinio auklėjimo priedermes. Toks formalus tikėjimo pripažinimas visuomenėje dažnai laikomas doros gyvensenos garantu, kol žmogus subręsta iki sąmoningo apsisprendimo.

Akademinėse studijose įvairaus amžiaus suaugusieji mieliau rinktųsi religijotyrą arba civilizacijos istoriją nei tikybos pagrindus ir katechetiką. Nepaisant to, dauguma respondentų savo vaikus norėtų ugdyti būtent krikščioniška dvasia.

Galimybė, jog nuoširdus ir gilus tikėjimas gali sutvirtinti žmonijos vertybių sistemą, mažinti moralinį nuosmukį, vertinama skeptiškai. Pirmiausia žmonės linkę ieškoti kelio į tikėjimą, siekdami suvokti savo asmeninio gyvenimo tikslą ir tinkamai jį realizuoti.

NUORODOS

- ¹ *Aramavičiūtė V.* Dvasingumo ugdymas – prioritetinė šių laikų ugdymo kryptis // Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai. 2003. T. 18. P. 345–356.
- ² *Dzenuškaitė S.* Krikščioniškojo dorovinio idealo ugdymoji reikšmė // *Acta paedagogica Vilnensia*. 1997. Nr. 2.
- ³ *Martišauskienė E.* Religinis vyresniųjų paauglių dvasinio tapimo aspektas // *Acta paedagogica Vilnensia*. 2000. Nr. 7.
- ⁴ *Vainilavičiūtė V.* Kai kurie tikybos mokymo gerinimo uždaviniai // *Soter*. 2003. Nr. 9 (37).
- ⁵ *Jovaiša L.* Hodegetika. Vilnius: Agora. 1995.
- ⁶ *Tijūnėlienė O.* Katalikiškoji Lietuvos edukologija: integralumo linkmė (1918–1940). Klaipėda: KU. 2003.
- ⁷ *Karaliūtė A.* Dvasinio krikščioniškojo ugdymo(si) prielaidos Lietuvos aukštojoje mokykloje // *Acta paedagogica Vilnensia*. 2001. Nr. 8.
- ⁸ *Federavičienė E., Baniulis A.* Katalikiškojo ugdymo inovacijos Klaipėdos universitete // Tiltai. Priedas „Vakarų Lietuvos katalikiškoji kultūra IV“. 2001. P. 155–169.
- ⁹ *Žemaitis K.* Katalikiškas kraštas be katalikų universiteto? // *Soter*. 2002. Nr. 8 (36). P. 49–56.
- ¹⁰ *Jovaiša L.* Hodegetika. Vilnius: Agora. 1995. P. 61.
- ¹¹ *Lemme B. H.* Suaugusiojo raida. Kaunas: Poligrafija ir informatika. 2003. P. 105.
- ¹² *Jovaiša L.* Edukologijos įvadas. Kaunas: Technologija. 1996. P. 126.
- ¹³ *Jovaiša L.* Edukologijos įvadas. Ten pat. P. 129.
- ¹⁴ *Zulumskytė A.* Moterų išsilavinimo ir saviugdodos reikmės sąveika brandžiam amžiuje // *Moteris ir tradicijos. Konferencijos medžiaga*. Klaipėda: KU. 2004. P. 35–40.
- ¹⁵ *Naujasis Testamentas*. Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija. 1992. P. 40.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Aramavičiūtė V.* Dvasingumo ugdymas – prioritetinė šių laikų ugdymo kryptis // Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai. 2003. Nr. 18.
2. *Dzenuškaitė S.* Krikščioniškojo dorovinio idealo ugdymoji reikšmė // *Acta paedagogica Vilnensia*. 1997. Nr. 2.
3. *Federavičienė E., Baniulis A.* Katalikiškojo ugdymo inovacijos Klaipėdos universitete // Tiltai. Priedas „Vakarų Lietuvos katalikiškoji kultūra IV“. 2001.
4. *Jovaiša L.* Edukologijos įvadas. Kaunas: Technologija. 1996.
5. *Jovaiša L.* Hodegetika. Vilnius: Agora. 1995.
6. *Karaliūtė A.* Dvasinio krikščioniškojo ugdymo(si) prielaidos Lietuvos aukštojoje mokykloje // *Acta paedagogica Vilnensia*. 2001. Nr. 8.
7. *Lemme B. H.* Suaugusiojo raida. Kaunas: Poligrafija ir informatika. 2003.
8. *Martišauskienė E.* Religinis vyresniųjų paauglių dvasinio tapimo aspektas // *Acta paedagogica Vilnensia*. 2000. Nr. 7.
9. *Naujasis Testamentas*. Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija. 1992.
10. *Tijūnėlienė O.* Katalikiškoji Lietuvos edukologija: integralumo linkmė (1918–1940). Klaipėda: KU. 2003.
11. *Vainilavičiūtė V.* Kai kurie tikybos mokymo gerinimo uždaviniai // *Soter*. 2003. Nr. 9 (37).
12. *Zulumskytė A.* Moterų išsilavinimo ir saviugdodos reikmės sąveika brandžiam amžiuje // *Moteris ir tradicijos. Konferencijos medžiaga*. Klaipėda: KU. 2004.
13. *Žemaitis K.* Katalikiškas kraštas be katalikų universiteto? // *Soter*. 2002. Nr. 8 (36).

Spausdinti rekomendavo
Doc. dr. I. Jonutytė,
Mons. prof. habil. dr. P. Puzaras

Gauta: 2004 08 12
Parengta spaudai: 2004 11 12

Aušrinė ZULUMSKYTĖ

MEANING OF FAITH IN ADULT'S LIFE IN THE ASPECT OF EDUCATION AND SELF-EDUCATION

S u m m a r y

The aim of this article is to research the attitudes of adults of different age towards religious self-determination and its (self) development.

From the educological view, socially active adults fall into groups of early and medium maturity, and their representatives' attitudes towards the issues of faith are quite different. Survey data show the approaches of two generations.

Although most of adults declare they belong to some religious confession, however only few of them are practitioners. The predominating is the style of life with seldom participation or non-participation in the activity of Church and community. Such people are especially often met among young adults.

The main things, which faith can give to an adult, include peace, confidence, hope, spiritual strength, and understanding of values. However, such qualities can only be experienced by people having deep faith. Religious experiences do not reach non-believers, according to respondents.

Adults admit the need to talk, to discuss religious topics in both explaining hardly understandable elements and symbols of religious service and solving essential issues of the existence.

As democratic processes are present in the society, most adults do not try to hide their religious beliefs. However, older people declare them bravely and openly, and younger ones are more likely to adapt to the situation and to behave according to the specific circumstances.

Positive view to the meaning of faith in life is still more related to the continuation of traditions, which commits parents to carry out certain obligations of religious education. Such formal recognition of faith is often considered as a guarantee of moral life-style in society, until the person matures to the conscious self-determination.

In academic studies, adults of different age would prefer religious studies or civilization history to basics of religion or catechism. Despite that, majority of respondents would like to educate their children in the spirit of Christianity.

The possibility that sincere and deep faith might strengthen the value system of human race and reduce moral recession is estimated with a dim view. Firstly, people are likely to seek the road to faith, in order to realize own aim of life and to implement it in due manner.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tikėjimas, suaugęs žmogus, religinis ugdymas, saviugda

KEY WORDS: faith, adult, religious education, self-education.

Aušrinė ZULUMSKYTĖ – socialinių mokslų (edukologijos) daktarė, Klaipėdos universiteto Edukologijos katedros docentė; Šv. Antano religijos studijų instituto prie VDU Katalikų teologijos fakulteto lektorė. Lietuvių katalikų mokslo akademijos Klaipėdos skyriaus narė. Adresas: Edukologijos katedra, KU PF, S. Nėries 5, Klaipėda; t. 8 46 398624, e-mail: aurora7@takas.lt

Aušrinė ZULUMSKYTĖ – doctor of social sciences (educology), associate professor in Educology Department of Klaipėda University. Lecturer of Faculty of Catholic Theology of St. Antanas Religious Studies Institution by VDU. Member of Lithuanian Catholic Science Academy of Klaipėda department. Adress: S. Nėries 5, Klaipėda; t. 8 46 398624, e-mail: aurora7@takas.lt